

դերով, որ ինչ որ վահաբիներն ասում են, բոլորը սուտ է։
Ճիշտ է, իմ ձեռքը մի մատակ ընկել է, բայց նա այնպես կը-
մաղքացած մի բան էր, որ ես հէնց կռուի միւս օրը ծախեցի
մի արարի։

— Ալլահ, Ալլահ, բացազանչեց միրախուը, խնդիրը սուր
կերպարանք է ստանալու։ Օղուս աղա, դուք մի ճշմարտախօս
և անկեղծ մարդ էք, ինչպէս ես ինքս. մեր մօրուքների վրայ
մի ծիծաղէք և մեզ անգլխարկ մի վերադարձրէք այստեղից։
Եթէ մենք այստեղից մատակը չտանենք, մեր երեսները սև
կը մնան մինչ յաւիտեան, և ձեր և փաշայի բարեկամական
կապերը կը խզուեն։ Երդուեցնում եմ ձեզ ձեր հոգով, ասացէք,
մրտեղ է կենդանին։

— Բարեկամ, ի՞նչ ասեմ, ի՞նչ անեմ. մատակն այստեղ չէ.
վալլահ, ըէլլահ, այստեղ չէ. վահաբիները սուտ են ասում։

«Յետոյ հայրս մօտենալով միրախուին, մի ինչ-որ բան
փսփսաց նրա ականջին։ Թէ նա ի՞նչ ասաց՝ չգիտեմ, բայց մի-
բախտը, ինչպէս երևաց, շատ ոգևորուեց, և ուրախ սրտով
ասաց։

— Շատ լաւ, եթէ մատակը ձեզ մօտ չէ, Ալլահ քէրիւմ
(Աստուած ողորմած է). մենք կը վերադառնանք Բաղդատ։

«Հայրս դուրս եկաւ վրանից և մտաւ մեր վրանը։ Նա
հրամայեց իր կնոջն որ իր գանձապահն էր, մէկ քսակ ոսկի
բերել։ Քսակը բերուեց, և հայրս վերցնելով նրա միջից 20
ըաջաղլու, կապեց մի Թաշկինակում, դրեց ծոցը և գնաց մի-
բախտ մօտ։

«Շատ քիչ բան խօսուեց մինչև ճաշի ժամանակ, միայն
մի քանի խօսքեր փոխանակուեցին ձիերի, շների և ղէնքերի
մասին։ Ճաշի ժամանակ եղաւ Մի մեծ կլոր կաշուէ սփռոց
փռուեց միրախուի առաջ, և նրա մէջ դրին մի քանի հատ նոր
թխած հաց։ Մեր ծառաներից մէկն էլ մի ամանով ջուր ման
ածեց հիւրերի առաջ, որպէսզի նրանք լուանային իրանց աջ
ձեռքը։ Մի մեծ ամանով լի մսաջուր մէջ տեղ դրուեց, և երբ
հայրս ասաց «ըսմէլլահ», նրանք բոլորն էլ հաւաքուեցին
սփռոցի շուրջը, և ամեն մէկը մի փայտէ գդալ վերցնելով
սկսեց խմել մսաջուրը։ Սրանից յետոյ ներս բերուեց մի տա-
պակած գառ, որ մի ըռպէռում հիւրերը կտոր-կտոր արին ի-
րանց ձեռքով և սկսեցին ուտել։ Յետոյ մի մեծ մաշմա-
հով բրինձ բերուեց, այդ էլ մեծ ախորժակով կերուեց, բայց ոչ
թէ գդալով, այլ ձեռքով։

«Ճաշը վերջացնելուց յետոյ բոլորն էլ վեր կացան և ի-
րանց ձեռքերը լուանալով ասացին։

—Շո՛րքը Ալլահ, Ալլահ բերե՛քէ՛թ վէրսին:

«Գիրականների մնացորդը հէնց կաշուէ սփռոցի մէջ դուրս տարուեց մեր հովիւների համար:

«Միրախոռը ցանկանալով մերձակայքում գտնուող մի գիւղում ընել՝ հրամայեց պատրաստել ձիերը: Բոլորը դուրս գընացին վրանից, բացի միրախոռից և հօրիցս: Ես սկսեցի աւելի հետաքրքրուել և աւելի ուշադրութեամբ ականջ դնել իմանալու թէ նրանք ինչ են խօսում: Հայրս ասաց.

—Հաւատացէ՛ք ինձ, որ 10 ըաջաղլուից աւելի չեմ կարող տալ, որովհետև չունեմ: Ո՞րտեղից բերեմ զբանից աւելին:

—Այդ անկարելի բան է, ասաց միրախոռը, դուք շատ լաւ գիտէք թէ ինչ կը գայ ձեր գլուխը, եթէ ես գոնէ 20 ըաջաղլու չտանեմ այստեղից: Երբ փաշան տեսնէ որ ես մատակը չեմ տարել իրան համար, նա անտարակոյս պիտի հրամայէ ինձ վերադառնալ ու ձեզ ձերբակալել: Յետոյ նա կը գրաւէք՝ բոլոր ունեցածդ: Ճիշտն ասեմ, հէնց այժմ էլ ինձ հրամայուած է այդ բանն անել, եթէ դուք մերժէք նրա խնդրածը. սակայն եթէ համաձայն էք 20 ոսկի տալ ինձ, ես երբէք չեմ դիպչիլ ձեզ: Ուստի, բարեկամս, վճռեցէ՛ք իսկոյն թէ ինչ էք անելու:

«Այս խօսքերի վրայ հայրս իր ծոցից հանեց թաշկինակը և 20 ըաջաղլու համբեց միրախոռի ձեռքը:

—Մենք, ասաց միրախոռն՝ ստանալով 20 ոսկին, միմեանց հետ աղ ու հաց ենք կերել, մենք բարեկամներ ենք, ես խօսք եմ տալիս որ եթէ փաշան որևէ փորձ անելու լինի ձեր դէմ, ես կը միջամտեմ, բայց դուք գոնէ մի ընծայ պարտաւոր էք ուղարկել նրա համար, եթէ ոչ, անհնար կը լինի արգելել նրան ձեզ նեղացնելու:

—Աչքիս վրայ, գլխիս վրայ, ասաց հայրս, ես մի լաւ գաւազն ունիմ, որի նմանը չկայ ամբողջ Քիւրդիստանում: Նա մի կենդանի է, որ Շահի հայրն էլ երազում չէ տեսնել: Ես մտածում եմ նրան ընծայել փաշային. լաւ չի՞ լինի:

—Մէկ բանի համար շատ լաւ կը լինի, պատասխանեց միրախոռը. բայց այդ բաւական չէ: Մտածեցէ՛ք, տեսէ՛ք ի՞նչ լաւ հետևանք կ'ունենայ ձեզ համար փաշայի սիրտը ձեր կողմից հաճոյացնելը, և մի յարմար բան տուէ՛ք:

—Մի բան հէնց նոր անցաւ մտքիցս, ասաց հայրս: Ես մի ալլիկ ունեմ որ լուսնեակի պէս գեղեցիկ է, և բաւական էլ չաղլիկ է: Թէպէտ եղիդիններն անօրէններ են համարուում ձեզ մօտ, այնուամենայնիւ գուցէ փաշան ցանկութիւն ունենայ

տէր դառնալու մի գեղեցկուհու, որի նմանը Մոհամէդի դրախտում էլ չի ճարուի:

— Աֆէրի՛մ, աֆէրի՛մ, գոչեց միրախուրը. այդ շատ խելօք բան էք մտածել: Ես այդ բանը կ'առաջարկեմ փաշային և կասկած չունեմ որ նա ուրախութեամբ կ'ընդունի: Այո, նա կ'ընդունի և դուք յանձին ձեր աղջկայ կ'ունենանք մի հզօր միջնորդ որ կարող կը լինի ամուր պահել ձեր և փաշայի բարեկամութեան կապերը:

«Ախ, հիվ է կարող երևակայել թէ ես ինչ դարձայ, երբ լսեցի այս խօսքերը: Ես մտածեցի լալ, ողբալ իմ վիճակը, բայց մի ըրպէից յետ ուրիշ կերպ մտածեցի: Բայց ինչ է լինելու ինձ, չէ՞ որ ես շուտով մի փաշայի կին կը դառնամ, չէ՞ որ ես փառաւոր զգեստներ կ'ունենամ, չէ՞ որ ես պատգարակով կը շրջեմ, օ, ա՛յն ժամանակ նախանձելի կը լինի իմ վիճակը: Մեր լեռնաբնակ աղջիկներն ինչպէս կը նախանձեն ինձ:

«Միրախուր և իր մարդիկը վերցնելով հօրս տուած գամփը՝ հեռացան: Հայրս անչափ ուրախացաւ որ կարողացաւ այդպէս թեթեւ պայմաններով ազատուել այդ անկոչ հիւրերից: Նա իսկոյն մարդ ուղարկեց իր որդու մօտ, որ մատակը վերցընէր գար: Յետոյ յայտնեց գիւղի ծերունիներին իր դժբութեան մասին: Նա հասկացրեց նրանց, որ եթէ իրանք շարունակեն մնալ փաշայի սահմաններում, փաշան ախքա՛ն նեղը կը ձգէր իրանց որ բոլորն էլ մուրացկաններ կը դառնային:

— Դուք գիտէք, ասաց հայրս, որ մենք եղիդի ենք, և գիտէք նաև թէ մուսուլմաններն ինչքա՛ն են ատում մեզ: Փաշան մինչև այսօր այնպէս է ցոյց տուել, որ իբր թէ մեծ բարեկամ է ինձ հետ, որովհետև ես նրա համար կոիւններ եմ արել, կըռիւնների մէջ առիւծի քաջութիւն և ոյժ եմ ցոյց տուել, նրա թշնամիների արիւնն եմ խմել. սակայն նրա փողասիրութիւնն այնքան շատ է, որ ինչինչ բան չի կարող յագեցնել նրան: Ահա, նա մի լաւ առիթ ունի կողոպտելու մեզ, և մենք մեր թուով չենք կարող դիմադրել նրան, թէպէտ՝ երդուում եմ այն զօրութեամբը, որին մենք բոլորս էլ յարգում ու պաշտում ենք, որ եթէ մենք կանայք և զաւակներ չունենայինք, ես ինքս մե՛նակ՝ սուրը կողքիս, նիզակը ձեռքս և մատակիս վրայ նստած՝ կարող եմ ջարդել նրա ամբողջ վախկոտ զօրքը: Սակայն ես առաջարկում եմ որ աւելի խոհեմութիւն կը լինի մեր կողմից՝ առանց ժամանակ կորցնելու թողնել հեռանալ այս տաճկական սահմանից և գաղթել Պարսկաստան:

— Օղո՛ւս աղա, ասաց հօրս հօրեղբայրը, դու իմ եղբօր քրդին ես, իմ զաւակն ես: Դու մեր ցեղի գլուխն ես, մեր պա-

հապանն ու պաշտպանն ես: Եթէ ես քեզ խորհուրդ տամ որ մատակը ետ տաս, դու պիտի կարծես, որ ես արժանի չեմ քիւրդ կոչուելու, եզիդի համարուելու. սակայն ես ասում եմ, որ մինչև անգամ մատակն էլ որ ետ տաս, դարձեալ փաշան ձեռք չէ քաշելու մեզանից: Փորձերը ցոյց են տուել, որ երբ տաճիկ փաշաներն առիթ են ունենում հարստահարելու մարդկանց, նրանք ամեն միջոց գործ են դնում կողոպտելու, քամելու նրանց: Ուստի ես էլ համակարծիք եմ քեզ, որ այլևս մենք չենք կարող մնալ այստեղ: Ես իմ կողմից պատրաստ եմ անմիջապէս հեռանալ այստեղից, որովհետև ուշանալը վտանգաւոր է: Այո, գնանք այստեղից, իսկոյն հեռանանք, զաւակներս, Ալլահն մեժ է, ողորմած է:

«Յետոյ մի ծեր հովիւ որ լաւ ծանօթ էր տարուայ եղանակներին և Պարսկաստանի ու մեր լեռների միջև ընկած երկրի աշխարհագրական դիրքի հետ, խօսեց այսպէս.

— Եթէ մենք պիտի գնանք, լաւ է որ անմիջապէս գնանք, որովհետև մէկ օր ուշանալը կարող է վատ հետևանքներ ունենալ մեզ համար: Սարերի ձիւներն արդէն սկսել են հալուել, և մէկ շաբթից յետոյ անքան ջրեր կը լինեն մեր ճանապարհի վրայ, որ մենք չենք կարող մեր կենդանիներին անցկացնել նրանց միջով: Բացի դրանից, երեք շաբթից յետոյ արեգակը կը մտնէ Խոյի մէջ և այն ժամանակ, ինշալլահ, մեր մաքիները կը ծնեն: Ուրեմն առաջ քան այդ ժամանակը մեր ոչխարները պիտի կատարած լինեն իրանց ճանապարհորդութիւնը և հանգստացած լինեն:

— Նա ճշմարիտ է ասում, ասաց հայրս: Շատ լաւ ասացիր, ասաց նա հովուին, դու մի բարի ծառայ ես: Բայց մէկ բան կայ: Մեր Պարսկաստան մտնելուց առաջ՝ մեզանից մէկը պիտի առաջագոյն գնայ Գիրմանշահ և այնտեղի շահագադէից խնդրէ, որ մի լաւ կտոր երկիր յատկացնէ մեզ: Այդ պարտքը ես յանձն կ'առնեմ կատարել:

«Երբ բոլորն էլ համաձայնութեան եկան, հայրս հրաման տուեց որ բոլոր քիւրդերը մինչև կէս զիշեր պատրաստուեն ճանապարհ ընկնելու: Երբ որ կանայք լսեցին այս հրամանը, բոլորն էլ սկսեցին լալ ու ողբալ, սակայն ես, Զինաբս, ուրիշ մտածմունքներով էի զբաղւում: Ես ամբողջ ժամանակը մտածում էի՝ թէ երբ փաշայի կինը կը դառնամ. բայց այդ ցանկութիւնը չկատարուեց, այդ երազը մնաց երա՛զ:

«Մեր ամբողջ բանակը այժմ շարժման մէջ էր. ոմանք ժողովում էին իրանց հօտերը, ոմանք վերցնում էին իրանց

վրանները, ոմանք բեռներ էին կապում, վերջապէս ամեն մէկը մի բանով զբաղուած էր:

«Ճիշտ կէս գիշերին մենք ճանապարհ ընկանք և մի քանի օրից յետոյ հասանք պարսից սահմանագլուխը: Բախտը մեզ հետ էր, մեր ճանապարհորդութեան ժամանակ ոչ մի վտանգ չպատահեց մեզ: Հայրս թողնելով մեզ սահմանագլխի վրայ, ինքը շտապեց դէպի Բիրմանշահ խնդրելու այնտեղի քաղաքապետից, որ Շահի որդիները մէկն էր, պաշտպանելու և իրաւունք շնորհելու մեզ բնակուելու սահմանագլխի մօտ ընկած ընդարձակ դաշտի վրայ:

«Հայրս շուտով վերադարձաւ: Նրա հետ եկաւ մի պաշտօնեայ պարսից կառավարութեան կողմից, որ արտօնութիւն տուեց մեզ սեփականելու մի կտոր երկիր սահմանագլխից տասը ֆարսաղ դէնը: Բիրմանշահի շահագրէն ուրախութեամբ կատարել էր հօրս խնդիրքը, տուել էր նրան մի ձեռք պատուոյ զգեստ և ասել էր նրան.

— Եթէ Բաղդատի փաշան պահանջէ որ դուք վերադառնաք իր սահմանը, ես կ'այրեմ նրա հօրը: Մարդ պզտու է. եթէ մէկը չէ ցանկանում մնալ այս ինչ տեղում, նա ազատ է հեռանալ այդտեղից և ապրել մի այլ տեղում:

«Վերջապէս մենք հաստատուեցինք մեր նոր բնակավայրում և վերսկսեցինք մեր գործերը, սակայն քիչ ժամանակից յետոյ փաշայի կողմից Բիրմանշահ եկաւ մի պաշտօնեայ, որը յանձնեց շահագրէին մի նամակ, որով փաշան պահանջում էր որ մենք վերադառնայինք իր սահմանը: Այդ նամակով փաշան հօրս աւազակ է անուանում և պահանջում է որ հայրս իսկոյն ետ ուղարկէր մատակը: Նա աւելացրել էր նամակում, որ եթէ այդ մատակը իսկոյն չուղարկուէր իր համար, նա կը ստիպուէր փոխարինութիւն առնել պարսից ստացուածքից: Երբ այս լուրը տարածուեց մեր մէջ, բոլորս էլ ահ ու դողի մէջ ընկանք: Պարզ էր որ փաշան վճռել էր մատակը սեփականել և հօրս ապանել:

«Շահագրէն իր մօտ կանչեց հօրս և ասաց.

— Օղհա աղա, մի վախենալ, բոլորովին հանգիստ կաց. իմացիր որ քանի դու իմ ստուերի տակ ապրում ես, գլուխդ ապահով է: Իմ հօր պալատի դռները բաց են ամեն մարդի համար. բաւական է որ մի օտարական նրա զգեստին դիպչի, նա արդէն ապահով է: Դու մեզանից պաշտպանութիւն ես խնդրում, մենք մուսուլման չենք լինի, եթէ որ մերժենք քեզ: Ես խոստանում եմ որ ոչ մի պայմանով չեմ զիջանիլ փաշայի պահանջին:

«Շահագործելի խօսքերի վրայ մենք բոլորս էլ շատ ուրախացանք ու միամտուեցինք. բայց մեր մէջ մէկ մարդ կար, որ մասնակից չեղաւ մեր ուրախութեանը: Դա՝ հօրս՝ հօրեղբայրն էր: Նա այնքան լաւ ճանաչում էր պարսիկներին, որ միշտ ասում էր. «պարսիկներին չի կարելի հաւատալ»:

— Դուք դեռ չէք ճանաչում պարսիկներին, ասաց նա: Դուք խաբւում էք նրանց շողոքորթական խօսքերից և ձեզ ապահովուած էք կարծում, բայց որովհետեւ ես երկար տարիներ ծառայել եմ Նադիր Շահին, լաւ գիտեմ թէ պարսիկներն ինչպիսի մարդիկ են: Նրանց զէնքերն այն տեսակներից չեն որ գործ են ածում բացարձակ դիմադրութեան և կռուի մէջ: Սրի ու Նիզակի փոխարէն նրանք գործ են ածում դաւաճանութիւնը, խաբէութիւնը և ստութիւնը, որպէս ամենալաւ զէնքեր: Նրանք շատ վարպետութեամբ մարդկանց քնացնում են և հէնց քնած տեղը նրանց որոգայթի մէջ են ձգում: Ստախօսութիւնը պարսիկների մեծ մոլութիւնն է: Միթէ դուք չէք նկատել, որ խօսելիս նրանք միշտ աշխատում են հաստատել կամ հաւատացնել իրանց ասածները մի քանի երդումներով: Եթէ մարդիկ ճշմարիտն են խօսում, թիւ կարիք կայ երդուելու: Մէկն երդում է քո հոգւով, քո գլխով, քո երեսայով, Մոհամէդով, իր ազգականներով և պապերով: Մի ուրիշը երդում է «ղէջլէով» (աղօթարան), իր թագաւորով, իր մօրուքով: Մի երրորդը՝ քո մահով, իր կերած աղ ու հացով, Իմամ Հոսէյնի մահով. բայց արդեօք նրանք երբէք փոյթ ունի՞ն այդ բոլորի համար, որոնցով նրանք երդում են, կամ արդեօք նրանց երդումը անկիւղծ է: Ո՛չ, նրանք միշտ սուտ են խօսում, և երդումը նրանց լեզուի ծայրին միշտ պատրաստ է: Վերջապէս, հէնց այժմ, մեր դէպքում, դուք թիւ էք կարծում. կարծում էք որ մենք հանգիստ կ'ապրենք այստեղ. կարծում էք որ մատակը մեզ մօտ կը մնայ, չէն տանիլ: Ես ձեզ ասում եմ, որ պարսիկները տաճիկներից աւելի շատ սէր ունեն ձիերի վրայ, և մի լաւ արար ձի նրանց աչքում աւելի մեծ գին ունի, քան աղամանդներ ու յակիրթներ: Եթէ Շահը լսէ որ մեզ մօտ այսպէս մատակ կայ, նա իսկոյն մարդ կ'ուղարկէ տանելու նրան: Եւ թիւ ենք կարող ասել. կարող ենք կռուել ամբողջ աշխարհի դէմ: Ո՛չ, բարեկամներ. դուք թիւ ուզում էք կարծեցէք, բայց ես համոզուած եմ որ մեր դրութիւնը շատ անորոշ է, շատ կասկածելի է: Ես ձեզ խորհուրդ եմ տալիս որ ամենեւին չհաւատաք պարսիկներին, չվստահէք նրանց:

«Ծերունի մարդի խօսքերը ճշմարիտ էին. նրա գուշակու-

թիւնը կատարուեց. և ահա պատմեմ թէ ինչը պատճառ դարձաւ ինձ այստեղ ընկնելուն:

«Մի առաւօտ, արշալոյսից մէկ ժամ առաջ, մեր շներն սկսեցին անսովոր աղմուկներ հանել: Նրանք շատ կատաղած հաշում էին և այս ու այն կողմերը վազվզում: Սկզբում մենք ուշադրութիւն չդարձրինք՝ կարծելով թէ գայլեր են եկել, և շները չէին թոյլ տալիս նրանց մօտենալ մեր վրաններին, բայց յետոյ հայրս ու իր որդին վերցնելով իրանց հրացանները՝ դուրս գնացին տեսնելու թէ ինչ է պատահել: Հազիւ թէ քսան քայլ հեռացել էին մեր վրաններից, երբ նրանք տեսան մի ձիաւոր, յետոյ մի երկրորդը և քիչ յետոյ շատ ուրիշներ: Հայրս տեսաւ որ մեր վրանները շրջապատուած էին թշնամիներով. նա իսկոյն ի գէն գոչեց մեր տղամարդկանց: Բայց ձիաւորները ժամանակ չտուին, նրանք յարձակուեցին նրա վրայ և աշխատեցին կենդանի բռնել նրան: Հայրս քաջութեամբ կռուեց. մէկին վիրաւորեց և միւսին սպանեց իր հրացանով: Հրացանի ձայնը նշանաբան եղաւ թշնամիների համար ընդհանուր յարձակում գործելու: Նրանք թափուեցին մեզ վրայ: Նրանց նըպատակն էր ձեռք բերել մատակը, և այդ պատճառով նրանք թափուեցին կանանց վրանը և դուրս հանեցին նրան:

«Երբ արեւ ծագեց, մենք տեսանք որ մեր թշնամիները պարսիկներ էին, որոնք, ինչպէս շուտով յայտնուեց, ուղարկուել էին կառավարութեան կողմից: Հայրս սպանել էր մեզ վրայ յարձակողների խմբապետին, այդ պատճառով նրանք իրաւունք համարեցին գերի տանելու մեզ: Երևակայի՛ր մեր դրութիւնը, մենք ինչպէս թշուառացանք: Մեր աչքի առաջ էլ ինչ ասես որ չարին հօրս. մեր ունեցած-չունեցածը կողոպտեցին և ես»...

Զինաբը հէնց ուզում էր պատմել ինձ թէ ինքն ինչպէս ընկաւ Միրզա Ահմադի ձեռքը, երբ յանկարծ տան դուռը զարկուեց: Երկուսս էլ ցնցուեցինք: Զինաբը խնդրեց ինձանից որ իսկոյն հեռանամ, և ինքը գնաց դուռը բանալու: Դուռը բացուեց, և հաքիմ բաշին ներս մտաւ: Նա շատ ուրախացաւ որ Զինաբը մենակ էր տնումը: Նա սկսեց այնպէս փաղաքշական ձևերով խօսել նրա հետ, որ ինձ պարզ կերպով յայտնուեց թէ նա ինչքա՜ն էր սիրում նրան: Կտուրից ես լաւ դիտում էի երկուսին էլ: Նա մտաւ իր կնոջ սենեակը, որտեղ տեսնելով մեր ձաշի մնացորդը՝ հարցութորձ էր անում Զինաբին, երբ յանկարծ ներս մտաւ խանումը իր աղախիներին հետ միասին: Նա այնպէս անակնկալ վրայ հասաւ որ նախ քան հաքիմ բաշու և Զինաբի միմիանցից բաժանուելը արդէն նրանց մօտ կանգնած էր:

—Սէլամ ալէքոմ, ասաց նա արհամարհական տոնով: Ես ձեր խոնարհ ծառան եմ, յոյս ունիմ որ ձեր գերազանցութիւնների առողջութիւնը լաւ է: Յոյս ունիմ նաեւ, որ դուք շատ երջանիկ և ուրախ ժամանակ էք անցկացրել միմիանց հետ. միայն ցաւում եմ որ ես շատ շուտ վրայ հասայ:

Յետոյ նրա արիւնքը զարկեց երեսին, և թողնելով իր հեգնական խօսքերը՝ սաստիկ զայրացաւ և յարձակուելով երկու տարաբախտ յանցաւորների վրայ՝ քրքրեց նրանց իր ատամներով և եղունգներով:

—Փահ, փահ, դուք ճաշել էլ էք, այն էլ իմ սննեակում: Մաշալլահ, մաշալլահ. տեսէք ես ի՞նչ տեղ եմ. ընկել, որ իմ տան մէջ, իմ սննեակում, իմ գորգի վրայ, իմ բարձի վրայ իմ գերիները քէֆ են անում: Այս ի՞նչ բան եմ տեսնում. լա՛ւ, Ալլահ էլ էլլահ, ես երկնքից ընկել եմ գետին:

Յետոյ դառնալով իր ամուսնուն ասաց.

—Ի՛նձ նայիր, Միրզան Ահմադ, և ասա՛ երեսիս, արդեօք դու արժանի՞ ես մարդ կոչուելու: Դու որ հաքիմ ես, դու որ այս բոպէին Պարսկաստանում հաքիմ Լոդման ես համարուում, դո՛ւ, այո՛, դու, այդ քո կապկի կերպարանքով, այծի մօրուքով, ուղիղ քամակով, չէ՞ս ամաչում որ նո՛ր սիրահարութիւն ես անում: Ը՛հ, հոգեմ գլուխդ, թքեմ երեսիդ. ապա ե՞ս ի՞նչ եմ, որ դու սիրում ես այդպիսի մի պիղծ գերուհու: Այդպէս շուտով մոռացար, որ երբ դու մի սոսկ, մի հասարակ հաքիմ էիր, ես էի որ քեզ մարդ դարձրի: Եթէ դու այսօր մարդ ես համարում, դրա համար դու պարտաւոր ես շնորհակալ լինել ինձանից: Այժմ դու կանգնում ես շահի առջև, մարդիկ գլուխ են խոնարհեցնում քեզ, բաշմիրի շալից շորեր ես հագնում, և մի խօսքով մե՛ծ մարդ ես համարուում: Ասա ի՞նձ, տմարդի, ի՞նչ է նշանակում այդ քո վարքը. չէ՞ս ամաչում:

Հաքիմ բաշին հազար ու մէկ երդումներով աշխատեց համոզել իր կնոջը որ ինքն անմեղ էր. սակայն կնոջ կատաղութիւնը չիջաւ:

Իր ամուսնուն բաց թողնելով՝ նա յարձակուեց Ջինաբի վրայ, յետոյ կրկին իր ամուսնու վրայ, և այնքան սաստկացաւ նրա կատաղութիւնը, որ բերանը լցուեց փրփուրով: Բառերը չէին կարողանում բաւարարացնել նրան. ուստի բռնելով Ջինաբի երկար ծամբրից՝ նա քարշ տուեց նրան և իր աղախինների օգնութեամբ նրան ձգեց աւազանի մէջ: Խեղճ Ջինաբ, ինչպէս էր չարչարում, ինչպէս էր մաքառում: Ա՛խ, այդ տեսարանն ինչպէ՛ս էր բորբոքում սիրտս: Ամբողջ մարմինս կրակ էր կտրել. մտածում էի կտրից ցած թռչել և ոտիս

տակ ջախջախել այդ հրէշներին, որ այդպէս անիրաւաբար տանջում էին նրան. բայց ինչպէս անէի:

Երբ փոթորիկը դադարեց, ես կամաց ցած իջայ կըտրից և դուրս գնալով տնից՝ քայլեցի դէպի դաշտերը՝ առանձնութեան մէջ խորհելու իմ բռնելիք ընթացքի վրայ:

Մնալ հաքիմ բաշու ծառայութեան մէջ՝ այլևս անհնար էր ինձ համար. իսկ յոյս դնել Զինաբի ընկերակցութեան վրայ՝ այդ էլ յիմարութիւն կը լինէր:

Սրտիցս արեւն էր գնում, երբ ես մտածում էի այդ խեղճ, այդ տարաբախտ աղջկայ վրայ: Ես արդէն գիտէի թէ ինչ ոճրագործութիւններ են լինում հարեմներում: Ես գիտէի որ Միրզա Ահմադի կնոջ պէս մի դեռ ոչ մի միջոց չէր խնայիլ վերջ տալու թշուառացած աղջկայ կեանքին:

ԴԼ. իէ.

Հաքիմ բաշին պատրաստութիւններ է տեսնում շահին հիւրասիրելու իր տնում:—Ի՞նչ ծախքեր է անում նա:

Ես վճռեցի հրաժարուել Միրզա Ահմադի տնից, բայց Զինաբի սէրը արգելք հանդիսացաւ: Ուստի մտածեցի, է՛, մի կերպով բարձր տալ իմ գոյութիւնը հաքիմ բաշու տնում:

Չնայած որ նա՝ հաքիմ բաշին երբէք չէր կասկածում ինձ վրայ, այնուամենայնիւ խիստ կարգադրութիւններ արեց իր տան մէջ, այնպէս որ ինձ համար միանգամայն դժուարացաւ միջոց գտնել Զինաբին տեսնելու: Մի օր փողոցում հանդիպելով Նուր-է-Ալիանին՝ հարցրի նրանից.

—Ո՞րտեղ ես գնում այդպէս շտապ ու մենակ:

—Աղա՛ հաջի, ասաց նա, ես գնում եմ մեր քրդուհու համար դեղ բերելու:

—Ի՞նչ, Զինաբը հիւանդ է. ի՞նչ է պատահել նրան:

—Խեղճ աղջիկ, նա հիւանդ է, խիստ տրտում է: Դուք պարսիկներդ շատ չար մարդիկ էք: Մենք սեւերս ձեզանից երկպառակ աւելի լաւ սիրտ ունինք: Դուք ասում էք, որ իբր թէ դուք հիւրասէր էք և շատ բարի էք դէպի օտարականները: Բայց աշխարհում դր մի անասունը—թողնենք «մարդկային արարած» բառերը—ա՛յնքան տանջանք կրեց՝ ինչքան խեղճ Զինաբը: Օ՛, դուք պարսիկներդ ա՛յդքան անիրաւ էք:

—Բայց ի՞նչ են արել նրան, ասա՛ ինձ, հոգիդ սիրես, ասա՛:

— Էլ ի՞նչ ասեմ: Ուսնումը նախանձից դրդուած՝ նրան մի սենեակի մէջ բանտարկեց: Խեղճ աղջիկը սաստիկ տենդով բռնուեց և գերեզմանի դուռը հասաւ: Եթէ նա ջահիլ և առոյգ չլինէր, ճ, նա արդէն մեռած կը լինէր. բայց հիմայ խանումը փոշմանել է իր արածի վրայ, և թոյլ է տուել նրան ազատ ման գալ տան մէջ: Սակայն գիտեա թէ խանումն ինչու ազատութիւն տուեց նրան: Շահը այս օրերս պիտի այցելէ Միրզա Ահմադին, և որովհետեւ նա, իբրեւ թագաւոր, իրաւունք ունի մեր հարեմն էլ մտնելու և մեզ բոլորիս էլ երես-բաց տեսնելու, ուստի խանումը ազատ թողեց Զինարին որպէսզի նա առողջանայ, և ինքը Շահի մօտ շրջապատուած լինի շատ աղախիններով:

Նուր-է-Ջէհանի այս վերջին խօսքերը բաւական մխիթանեցին սիրտս, և ես մտածեցի հանգիստ ու անվրդով մնալ, մինչև տեսնէի Ալլահն ի՞նչ էր տնօրինելու ինձ համար:

Բաւական ժամանակ էր որ Միրզա Ահմադը ինձ հետ չէր խորհրդակցել իր գործերի վերաբերմամբ. սակայն Շահի այցելութեան առթիւ նա դարձեալ իմ օգնութեանն ու խորհրդաւկցութեանը կարիքն զգաց, և մի օր իր մօտ կանչելով ինձ՝ ասաց.

— Հաջի, ինձ ասում են որ Շահի համար ես մի լաւ «փաւնդազ» *) պիտի պատրաստեմ: Արքունի դանձապետն առաջարկում է ինձ, ոսկեթել բանուածքով կտորներ, քաշմիրի շալեր և որչափ կարելի է՝ թանկագին կտորներ փռել նրա ճանապարհի վրայ: Նա առաջարկում է նաև փռել մի փառաւոր մասնադ**): Դու գիտես, հաջի, որ իմ նիւթական կարողութիւնից վեր է այդ բոլորն անել: Մնացել եմ շուարած, չգիտեմ ի՞նչ անել: Դժու ի՞նչ խորհուրդ կը տաս ինձ:

— Ծիշտ է որ դուք հաքիմ էք, պատասխանեցի ես. բայց չմոռանանք որ Շահի հաքիմ բաշի էք: Բացի դրանից, խանում մի խաթրու դուք ստիպուած էք շատ մեծ, շատ չքեղ ընդունելութիւն ցոյց տալ նրան:

— Ուղիղ ես խօսում, հաջի, բայց ինձ ճիտեղից են այդքան թանգագին շալեր, գորգեր և այլն:

— Ես այդ չգիտեմ: Ապա ի՞նչ էք ուզում փռել նրա ոտների տակ. ջալլմը, սպեղանու կտմու:

*) Երբ ձահը այցելում է որեւէ մի պետական կամ ազգեցիկ մարդու, նրան ընդունելու համար տանէրը պարտաւոր է իր տան դռնից մինչև ընդունարանը գետինը ծածկել թանկագին կտորներով, որպէսզի ձահը նրանց վրայով քայլէ: Այս կտորները կոչւում են «փաւնդազ»:

**) Երկուտակ ծալուած մի գորգ, որի վրայ ձահը նստում է իբրեւ զահի վրայ:

—Ո՛հ, բայց մենք կարող ենք գետինը ծածկել ծաղիկներով, որովհետև դու գիտես թէ ծաղիկներն ինչքան արժան են: Գուցէ կարող կը լինենք մէկ եղ էլ մորթել և մի քիչ էլ քաղցըրաւենիք գնել. սրանք բաւական չեն:

—Ո՛հ, ո՛հ, ասացի ես, ինչպէս կարելի է: Եթէ դուք այդպէս վարուելու լինիք, Շահը և ձեր թշնամիները լաւ առիթ կը գտնեն ձեզ մերկացնելու: Եթէ արքունի գանձապետի ասած քաշմիրի շալերն և այլն չէք կարող պատրաստել, գոնէ այսպէս կարող էք անել. փողոցումը կտաւ փռէք, տան դրան մօտ թաւիշ, գաւթումը դիպակ և սենեակումը շալ: Դրանք հօայնքան թանգ չեն նստելու ձեզ վրայ:

—Այդ վատ չեն ասում, մենք արդէն բաւականաչափ չիթ ունենք որ ես գնել եմ մեր կանանց համար վարտիքներ կարելու: Անցեալ օրը մի հիւանդ ինձ տուեց մի կտոր Սպահանի թաւիշ, այդ էլ պէտք կը գայ: Վերջին անգամ Շահից ստացած պատուոյ զգեստս էլ կը ծախեմ դիպակ գնելու համար: Կնոջս շալերից մի-երկուսն էլ սենեակում կը փռենք: Օ՛, Ալիի օրհնութեամբն ամեն բան կարգադրուեց:

—Բայց հարեմի մասին բան չմտածեցինք, ասացի ես. չէ՞ որ Շահն այնտեղ էլ պիտի մտնի: Դուք գիտէք որ մեծ բարեխտութիւն է որ Շահը այցելէ ձեր հարեմը, և ձեր կանայքը շատ ճոխ կերպով պիտի հագնուեն այդպիսի ժամանակում:

—Օ՛, նրանց համար ես ամենեւին չեմ հոգում. նրանք կարող են ուրիշներից փոխ առնել ինչ որ իրանց պէտք է:

Սանումը լսելով որ հաքիմ բաշին ոչ մի պատրաստութիւն չէ տեսնելու հարեմի համար, սաստիկ բարկացաւ և էլ վատ անուն չմնաց որ չտուեց իր ամուսնուն: Նա ստիպեց նրան այնպիսի կարգադրութիւններ անել հարեմի համար, ինչպէս որ պարտ ու պատշաճ էր:

ԴԼ. իր.

Թէ Միրզա Ահմադը ինչպէս է ընդունում Շահին:—Նա ինչ է փէշթէշ անում նրան:—Ինչ խօսակցութիւն են ունենում միմիանց հետ:

Շահին ընդունելու օրը մեծ իրարանցում ընկնաւ հաքիմ բաշու տունը: Առաւօտը շատ շուտով մի քանի ֆէրրաշներ եկան և սկսեցին գորգեր փռել դահլիճում և պատրաստել մնանադը: Յետոյ սկսեցին ամբողջ բակը ջուր շաղ տալ. աւագանները մաքրեցին և շատրուանները բացին:

Շահի պարտիզպաններն էլ եկան և տան պատերը զար-
դարեցին ծաղիկներով: Նրանք նարինջներ շարեցին աւազան-
ների շուրջը և վարդեր ցրեցին ջրի երեսին:

Յետոյ եկան խոհարարները: Նրանք այնքան ահագին
կաթսաներ և ամաններ բերին իրանց հետ, որ հաքիմ բաշու
սիրտն սկսեց դողալ: Եկան նաև մի խումբ շաքարագործներ և
տեղաւորուեցին մի առանձին սենեակում, որտեղ նրանք սկսե-
ցին պատրաստել քաղցրաւենիք, շէրքէթ, պաղպաղակներ և այլն:
Նրանք այնքան բաներ պահանջեցին հաքիմ բաշուց, որ նրա
սիրտը քիչ էր մնում պատուէր:

Յետոյ եկաւ Շահի երաժշտական խումբը: Սրանից յետոյ
էլ եկաւ լուծի բաշին իր խմբով:

Վերջապէս երբ յայտարարուեց որ Շահը դուրս է եկել
պալատից, Միրզա Ահմադը ընդառաջ գնաց նրան: Ամենից ա-
ռաջ գալիս էին մուսիտիկները, յետոյ մի խումբ ֆէրրաշներ
իրանց ճիպոտներով, յետոյ լաւ հագնուած պաշտօնեաներ, յե-
տոյ մի խումբ ծառաներ՝ իւրաքանչիւրի ձեռքում մի ոսկեղուլի
դայլան: Յետոյ Շահի կօշիկներ տանողը և մի խումբ ուրիշ
ծառաներ:

Որովհետեւ Շահի այս այցելութիւնը բարեկամական էր և
ոչ պաշտօնական, նա թոյլ չէր տուել որ մեծ թափօրով անցը-
նէին փողոցներով: Նրա շքախմբի մէջ եղաքներ չկային:

Յետոյ եկաւ Շահը՝ նստած մի ընտիր նոժիգի վրայ որ
շատ փառաւոր կերպով զարդարուած էր, թէև ինքը պարզ
կերպով հագնուած: Յիսուն քայլ հեռու նրա ետևից գալիս էին
նրա երեք որդիքը: Յետոյ արարողապետը, յետոյ արքունի
բանաստեղծը և շատ ուրիշներ իրանց ծառաներով հանդերձ: Մի
խօսքով Շահի շքախումբը բաղկացած էր 500 հոգուց:

Միրզա Ահմադի տան դուռը հասնելով՝ Շահը իջաւ ձիուց
(որովհետեւ մուտքը նեղ էր ձիով անցնելու համար) և անցնե-
լով գաւթի միջով՝ մտաւ դահլիճը: Բացի շահզադէսիւրից՝ բոլո-
րն էլ դուրսը մնացին: Հաքիմ բաշին ինքն էր սպասաւորում
Շահին:

Երբ Շահը բազմեց մասնադի վրայ, հաքիմ բաշին, մի
արծաթեայ մատուցարանի վրայ դրուած 100 ոսկի իր ձեռքով
ներկայացրեց Շահին: Յետոյ արարողապետը բարձր ձայնով
ասաց.

— Նորին վեհափառութեան՝ տիեզերքի կենտրոնի, արքա-
յից արքայի, Ալլահի ստուերի ամենանուաաստ ծառայ Միրզա
Ահմադ հաքիմ բաշին թոյլտուութիւն է հայցում մօտենալ Նո-

րին Մեծութեան ոտներին և պատկառանքով նուիրել 100 ոսկի, որպէս զոհ:

Շահը պատասխանեց.

— Դու բարի ես եկել, Միրզա Ահմադ. դու լաւ ծառայ ես, Շահը քո վրայ շնորհ ունի: Դու քո վարմունքով կարողացար երեսդ սպիտակացնել: Գնա, փառք տուր Ալլահին, որ Շահը հաճել է քո տունը գալ և այժմ էլ ընդունում է քո փէշքէշը:

Հաքիմ բաշին չոգելով Շահի առջև՝ համբուրեց նրա ձեռքը:

— Շահի գլուխն է վկայ, ասաց արքայից արքան իր ազնուականներին, որ հաքիմ բաշին մի բարի մարդ է: Նա աւելի իմաստուն է քան Լոդմանը, աւելի գիտուն է քան Գալէնը:

— Բա՛լի, ըա՛լի (այո՛, այո՛), պատասխանեց ազնուականների ազնուականը, որ արարողապետն էր: Ո՞ւմ շունն էր Լոդմանը կամ Գալէն: Նրանք Միրզա Ահմադի հետ համեմատած՝ ոչինչ էին: Պարսկաստանը դեռ այսպէս թագաւոր չէ ունեցել, և ոչ մի թագաւոր Միրզա Ահմադի պէս հաքիմ չէ ունեցել: Մարդիկ գովում են ֆոանգների և հնդուների հաքիմներին. բայց միթէ մենք չգիտենք, որ գիտութիւնը Պարսկաստանից է դուրս գնում:

— Այդ բոլորը շատ ճշմարիտ է, ասաց Շահը: Պարսկաստանը մի երկիր է, որ աշխարհիս սկզբից մինչև այսօր նշանաւոր է եղել իր հանճարեղ բնակիչներով և իմաստուն ինքընակալներով: Սկսած Կայմուրից որ աշխարհիս առաջին թագաւորն էր, մինչև ինձ՝ որ այժմեան Շահն եմ, Պարսկաստանը ունեցել է ամենակատարեալ և ամենահզօր թագաւորներ: Հընդկաստանն ունեցել է իր իշխանները, Արաբստանը՝ իր խալիֆները, Տաճկաստանը՝ իր խոնխոռները (արիւն խմողներ), Թաթարստանը՝ իր խաները և Չինաստանը՝ իր կայսրները: Բայց ֆոանգները, որ միայն Ալլահն է լաւ իմանում թէ որտեղից են գալիս իմ երկիրը առևտուր անելու և ինձ համար ընծաներ բերելու, այո՛, այդ ողորմելի անհաւատները, անօրէնները, մի խումբ թագաւորներ ունեն, որոնց երկիրների անուններն անգամ մենք չենք լսած:

— Բա՛լի, ըա՛լի, շատ ճշմարիտ է, ասաց ազնուականների ազնուականը: Արքայից արքան հրեշտակի պէս է խօսում: Փոանգների հր թագաւորն է կարող նրա պէս խօսել:

— Բալի՛, ըալի՛, ասացին բոլորը միաբերան:

— Շահը հազա՛ր տարիներ ապրի, ասաց մէկը:

— Նրա ստուերը միշտ մեր գլխին լինի, ասաց մի ուրիշը:

— Բայց մէկ բան որ ամենից շատ զարմացնում է ինձ, շարունակեց Շահը, այդ ֆուսանները կանանց վերաբերութեամբ է։ Նրանք անդէրուն (կանանց բաժին) չունին իրանց տներում։ Մարդիկ և կանայք միասին են ապրում։ Նրանց կանայքը մեր Թափառական ցեղերի պէս երբէք չեն ծածկում իրանց երեսները։ Նրանք փոյթ չունին եթէ օտարականները կը տեսնեն իրանց երեսները։ Ասա ինձ, Միրզա Ահմադ, դու որ հաքիմ ու փիլիսոփա ես, նախախնամութեան ի՞նչ արտաքոյ կարգի տնօրինութեամբն է, որ աշխարհումս միմիայն մուսուլմաններն են որ կարող են հաւատ ընծայել իրանց կանանց։ Օ՛, մեր կանայքը որքա՛ն հաւատարիմ են, հեղ և խոնարհ են։ Լսում եմ, հաքիմ բաշի, որ դու մի շատ հնազանդ, հեղաբարոյ և պարտաճանաչ կի՛ն ունես։

— Արքայից արքայի գլխութեան ու հովանաւորութեան շնորհիւ, պատասխանեց հաքիմ բաշին, ես վայելում եմ այն բոլոր բաները, որոնք երջանկացնում են մարդուս կեանքը։ Նուաստս, կի՛նս և ընտանիքս վեհափառութեանդ ստրուկներն ենք, և ի՛նչ որ մենք ունենք՝ ձերն է։ Երջանկաւոր կը լինի այն ժամը, երբ Թազաւորաց Թազաւորը կը մտնի իմ անդէրունը. օ, այն ժամանակ Միրզա Ահմադի գլուխը աստղերին կը հասնի։

— Լաւ, ասաց Շահը, դու այժմ գնա և յայտնէ հարեմիդ որ Շահը կ'այցելէ նրանց։ Յայտնիր կանանց բոլորին, որ եթէ իրանց մէջ կայ մէկը որ հիւանդ է, կամ որեւէ փափագ ունի, կամ եթէ կայ մի աղջիկ որ հալւում ու մաշւում է իր սիրականի կարօտով, կամ մի կին, որ ցանկանում է ազատուել իր ամուսնուց, թող այդպիսիները մօտենան ինձ, նայեն երեսիս, և նրանց ցանկութիւնը կը կատարուի։

Շահը յետոյ արձակեց ազնուականներին և պատրաստուեց ընթրելու։

ԳԼ ԻԹ.

Շահը ընթրում է։— Հաջի-Բաքայի յոյսերն ի դերեւ են ելնում։

Դահլճում մնացին միայն Շահի երեք որդիքը և մի քանի սպասաւորներ։ Միրզա Ահմադը դուրսը մնաց։ Արծաթաթել ծոպերով եղբրուած մի շատ գեղեցիկ քաշմիւրի շալ փռուեց Շահի առջև, և մի ոսկէ կոնք և սափոր մատուցուեց նրան ձեռքերը լուանալու համար։

Յետոյ ծառաները ներս բերին մեծ-մեծ մաշմահիները

մէջ դրուած կնքուած կերակուրներ և դրին Շահի առջև։ Աւագ տնտեսը մօտեցաւ և քակեց կնիքները։ Կերակուրները բաղկացած էին հետեւեալներէց։ - Զարագան ձեւերով ու գոյներով պատրաստուած փլաւ, տապակած հաւ, գառ, ձուկ, կաքաւ, սիրամարգ, ձուածեղ, խաշած միս, խաշած ձուեր, կարմրացրած բադմշան, խորոված և շատ ուրիշ բաներ։ Բացի սրանցից կար նաև մի քանի տեսակ մուրաբա, թթուեղէն, պանիր, կարագ և մի տասը տեսակ շէրքէթ։

Շահը կռանալով՝ իր ձեռները թաղեց փլաւի մէջ և կերաւ առանց մի բառ խօսելու։ Ուտելու ժամանակ նա հաճեց մի աման փլաւ, որի մի մասը ինքը կերել էր, ուղարկել Միրզա Ահմադի համար որ դրսում ծառայում էր։ Դրանով Շահը մեծ պատիւ էր տալիս նրան. և նա պարտաւորուեց փողով ընծայ տալ տանողին։ Մի ուրիշ կերակուր էլ նա ուղարկեց բանաստեղծի համար. նա էլ ստիպուեց տանողին մի ընծայ տալ։ Մի երրորդ կերակուր էլ, որից նա բաւականաչափ կերել էր, ուղարկեց հաքիմ բաշու կնոջ համար, որը առատ վարձատրութիւն արաւ տանողին։ Այս կերպով Շահը երկու հոգու միաժամանակ վարձատրում էր — մէկը ընծայ տանողին, միւսը ստացողին։

Երբ Շահը վերջացրեց ճաշը, դահլճից անցաւ միւս սենեակը, որտեղ նա լուաց իր ձեռները, խմեց սուրճ և ծխեց ղալյան։ Յետոյ նրա երեք որդիքը նստեցին կերակրուելու և երբ նրանք էլ կշտացան, կերակուրները դուրս տարուեցին մի ուրիշ սենեակ, որտեղ Շահի արարողապետը, բանաստեղծը, միրախոուը և միւս ազնուականները նստեցին ուտելու։ Սրանք էլ երբ կշտացան, մնացած կերակուրները յաջորդաբար տարուեցին ծառաների մօտ, մինչև որ ամենից վերջը հասաւ խոհարարի աշակերտներին։

Ղալյանը ծխելուց յետոյ Շահը այցելեց հարեմը հաքիմ բաշու առաջնորդութեամբ։ Ես անհամբեր էի լսելու, թէ նրա այցելութիւնը ինչ բարի հետեանք կ'ունենար իմ Զինաբի համար, և երեակայեցէք իմ զայրոյթը, երբ լսեցի, որ հաքիմ բաշին իր քրդուհուն փէջքէշ է արել Շահին։

«Ես կ'աշխատեմ տեսնել իմ Զինաբին», մտածեցի ես։ Շուտ գնացի կտուրը, որտեղից նայեցի կանանոցի մէջ։ Արդէն գիշեր էր, և թէպէտ ես ոչ մի նշանով չէի կարողանում հասկացնել Զինաբին որ ես իրան սպասում էի կտրին, սակայն մեծ յոյս ունէի որ սիրոյ ազդմամբ կամ թելադրութեամբ՝ նա կը հասկանար որ ես այնտեղ էի, և կը գար։

Շահը հեռացել էր Միրզա Ահմադի տնից, և իրարանցումը

դադարել: Ես անհամբեր սպասում է Ձինարին: Յանկարծ նա կանգնեց մօտս:

ԳԼ. Լ.

Հաջի Բաբայի հակառակորդը յանձին Շահի:—Նա զրկում է իր սիրոյ առարկայից:

Ձինարը իսկոյն հասկացրեց ինձ որ նա այլևս չէր կարող տեսնուել ինձ հետ, որովհետեւ այդ ըրպէից ինքն արքունի հարեմին էր պատկանում, և եթէ մէկը մեզ միմեանց հետ տեսնէր, մենք երկուսով մահուան պատիժ կը կրէինք: Կարծես թէ նա այնքան էլ փոյթ չունէր մեր՝ միմիանցից բաժանուելու համար:

—Ի՞նչպէս եղաւ որ Շահը հաւանեց քեզ, հարցրի ես:

—Երբ նա ներս մտաւ մեր անդերունը, պատասխանեց նա, մի խումբ երգչուհիներ սկսեցին իրանց թմրուկներին խնդիւ և գովասանական երգ երգելով մօտենալ նրան: Շահը նստեց մեր դահլիճում, և մեր խանումը մօտենալով նրան՝ համբուրեց նրա ծունկը: Յետոյ նա ընծայեց նրան վեց հատ արաղչիկ, երկու զոյգ քաշմիւրի շալ վարտիք, երեք մետաքսէ շապիկներ, երեք զոյգ գուլպայ և մի քանի ուրիշ բաներ: Անդերունի բոլոր կանայքը երկու շարքի բաժանուեցին և կանգնեցին Շահի աջ ու ձախ կողմում: Ինձ ամենից ցած կանգնեցրին, մինչև անգամ Նուր-է-Ջէհանից էլ ցած: Մենք ամենքս էլ աշխատում էինք Շահի աչքում գրաւիչ երևալ. նոյնիսկ պառաւ Լէյլան էլ աշխատում էր Շահի սիրտը գրաւել: Մի քանի ըրպէ իր աչքերը ինձ վրայ յառելով՝ Շահը ասաց հաքիմ բաշուն:

—Դա ինչ տեսակ բան է. դա վատ բան չէ երևում: Մաշալլահ, հաքիմ բաշի, դու լաւ ճաշակի տէր մարդ ես. դա շատ սքանչելի անասուն է:

Հաքիմ բաշին գլուխ տալով՝ ասաց.

—Դուրբան լինիմ ձեզ, ինչ որ ես ունիմ՝ ձերն է. բայց թոյլ տուէք ինձ փէշքէշ անել ձեզ այդ գերուհուն:

—Շատ լաւ, ընդունում եմ, ասաց Շահը և անմիջապէս կանչելով իր ներքինիներից մէկին, հրամայեց նրան, իմ ապագայ դուռթեանը յարմար մի ձեռք զգեստ պատրաստել տալ և միևնոյն ժամանակ ինձ լաւ վարժեցնել երգի և պարի մէջ, մինչև ինքը վերադառնար ամառանոցից: Օ՛, ես չեմ կարող մոռա-